

Research Paper

Sense of Place and Pro-Environmental Behavior: A Case Study of Local People and Tourists in Cheshme Belgheis Garden of Choram

Ehsan Bazyar¹, *Mostafa Ahmadvand², Kobra Pirdadeh Beyranvand³, Majid Sedaghati¹

1. MSc., Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran.
 2. Associate Professor, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran.
 3. PhD Student, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran.

Citation: Bazyar, E., Ahmadvand, M., Pirdadeh Beyranvand, K., & Sedaghati, M. (2021). [Sense of Place and Pro-Environmental Behavior: A Case Study of Local People and Tourists in Cheshme Belgheis Garden of Choram (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 12(2), 352-369, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2020.300346.1486>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2020.300346.1486>

Received: 03 April 2020

Accepted: 04 Dec. 2020

ABSTRACT

Sense of place is a factor that transforms the space into a place with special behavioral and emotional characteristics for people. This sense can lead to pro-environmental behavior. Therefore, the main purpose of this study was to assess the sense of place of local people and tourists in *Cheshme Belgheis* Garden of Choram and its relation to their pro-environmental behaviors. The research population of the study consisted of local people who were located at least 20 km from the garden and tourists who visited the *Cheshme Belgheis* Garden of Choram. The sample of the study included 96 local people and 96 tourists who visited the garden during the period of the study. A questionnaire was used to collect data. The validity of the questionnaire was confirmed by a panel of experts and its reliability was obtained by performing a single study and the Cronbach's alpha coefficient was calculated for all seven different sense levels (0.80 to 0.90), indicating the desired reliability of the questionnaire. The results showed that both local people (3.93) and tourists (3.61) are at a desirable level in terms of sense of place and pro-environmental behavior. The results of comparing the means between the two groups of tourists and hosts also indicated that there is a significant difference between the two groups in terms of place sense. However, there was no significant difference between the two groups in pro-environmental behavior. The results showed that there was no correlation between pro-environmental behavior and the sense of place of the two target groups. Finally considering the results of the study, some suggestions have been provided to improve the condition of the garden.

Key words:

Cheshme Belghei,
Choram County,
Pro-environmental
Behavior, Sense
of Place, Natural
Tourist

Copyright © 2021, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

T

he concept of location and sense of place is one of the most important issues facing urban and rural spaces and is a

challenge for many professionals in the relevant domains. Providing protection from natural resources for humans is essential, especially in developing countries with vulnerable environments. Nowadays, many social and economic scientists believe that we must protect natural resources, people need to pay attention to the sense of place

* Corresponding Author:

Mostafa Ahmadvand, PhD

Address: Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran.

Tel: +98 (74) 31006012

E-mail: mahmadvand@yu.ac.ir

and the strengthening of a sense of place is a suitable tool for exercising pro-environmental behaviors. Pro-environmental behavior is, in fact, the visible response of people for the protection of natural resources. Accordingly, this study aimed to investigate the sense of place and pro-environmental behavior of local people and tourists in the *Cheshme Belgheis* Garden of Choram

2. Methodology

This study is a case study, in terms of nature and purpose, respectively quantitative and practical, and in terms of data collection, it is a descriptive research carried out using survey technique. In terms of statistical methods, the type of analysis is a multivariate analysis that is techniques dependent. The population consisted of local rural people living in the resort area of *Cheshme Belgheis* Garden who lived about 30 kilometers from the garden and the tourists who visited the garden in April 2016. The sample size of the local people was calculated according to Bartlett et al. (2001) table sample size (96 people) but because the tourist population was unlimited, one tourist was selected for each local people as a sample. The data collection tool was a researcher-made questionnaire consisting of three parts of individual characteristics, 69 items in the Likert scale (values of 1- strongly disagree to 5- strongly agree) in seven dimensions of sense of place and 12 items for pro-environmental behavior based on prior theories and studies. The questionnaire was prepared and provided to a panel of academic and executive specialists. After receiving comments, the necessary corrections were made and its scientific validity was confirmed. A pilot study was conducted outside the statistical community to evaluate the reliability of the research instrument. Cronbach's alpha coefficient was calculated for the seven levels of sense of place. The results indicate the desired reliability of the research instrument. The data were analyzed with the aid of SPSS 22 software.

3. Results

The results of chi-square statistics show that there is no significant difference between the two groups of tourists and hosts in the score obtained for seven dimensions of sense of place. The mean responses of the respondents to the natural treatment showed that the tourist group had better pro-environmental behavior than the local people, but the difference was not great. Given the similarity between the mean dimensions of sense of place and pro-environmental behavior in the two groups of local people and tourists, it was shown that the results of k-mean cluster analysis of individuals within the two clusters in terms of

three characteristics of pro-environmental behavior, sense of place and number of household members were on one level. Also, the results of the independent t-test showed that there is a significant difference for seven dimensions of sense of place between respondents' viewpoints of both groups and there is no significant difference in terms of protective behavior, but both groups are similar in behavior. Also, the Pearson correlation results showed that there was no correlation between the pro-environmental behavior variable and a sense of place in the two groups.

4. Discussion

Both local people and tourist groups have a similar understanding of their relationship to the environment and have good environmental ethics in dealing with nature. The study population value nature and feel responsible for future generations. Given the role of sense of place in determining human behavior towards nature, therefore, one of the primary requirements for nature conservation, especially tourism areas, can be sought in reinforcing and improving a sense of place among the community.

5. Conclusion

According to the results of previous research, the sense of place for the two groups of local people and tourists is in good condition and the average environmental behavior of individuals is above average. But contrary to other research outside of Iran, there is no significant relationship between protective behavior variable and sense of place. There is also no correlation between age and sense of place. In the present study, the mean age of the respondents in the two groups was 30.24, which is in line with other research results which showed that individuals prefer to change their place of residence when they are in middle age (30-40). The results also showed that the number of family members had no effect on their attachment to their home, neighborhood, and city, which is consistent with past research. One can improve the sense of place for people in the tourism area of the garden of Belgheis of Choram and better protect it by improving the infrastructure, training, and awareness of the people living in the area and holding courses for better protection of natural resources by the provincial government.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه (مورد مطالعه: جامعه میزبان و گردشگران در تفرجگاه چشمه بلقیس شهرستان چرام)

احسان بازیار^۱، مصطفی احمدوند^۲، کبری پیرداده بیرانوند^۳، مجید صداقتی^۱

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

۲- دانشیار، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

۳- دانشجوی دکتری، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۱۵ فروردین ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۴ آذر ۱۳۹۹

حس مکان عامل تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای فرد است. احساس تعلق به مکان می‌تواند موجبات حفاظت از مکان را فراهم سازد. از این رو، هدف این پژوهش ارزیابی حس مکان افراد نسبت به تفرجگاه چشمه بلقیس در شهرستان چرام و ارتباط آن با رفتار محیط‌زیست‌گرایانه آنان بود. این تحقیق از نظر ماهیت کمی و از لحاظ گردآوری داده‌ها در زمره تحقیقات توصیفی است که به شیوه پیمایش انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل افراد محلی (میزبان) در منطقه تفرجگاهی باغ چشمه بلقیس و گردشگران (میهمان) بودند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی صوری آن توسط پانلی از متخصصان مربوطه تأیید و پایایی آن نیز با انجام مطالعه‌ای پیش‌آهنگ و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای سطوح هفت‌گانه حس مکان (در بازه ۰/۸۰ تا ۰/۹۰) به دست آمد. داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد هر دو گروه میزبان و گردشگر از نظر متغیرهای حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در وضعیت متوسط و بالاتر قرار داشتند. نتایج آزمون مقایسه میانگین‌های دو گروه گردشگر و میزبان نیز نشان داد تفاوت معناداری در بین آن‌ها از لحاظ متغیر حس مکان وجود دارد. این در حالی است که تفاوت معناداری از نظر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در بین دو گروه مشاهده نگردید. همچنین یافته‌ها حاکی از عدم وجود همبستگی بین رفتار محیط‌زیست‌گرایانه و حس مکان در هر دو گروه گردشگر و میزبان بود. در پایان با توجه به نتایج مطالعه، پیشنهادهایی برای بهبود وضع موجود تفرجگاه چشمه بلقیس در شهرستان چرام ارائه گردیده است.

کلیدواژه‌ها:

بوم‌گردی روستایی، حس مکان، رفتار محیط‌زیست‌گرایانه، چشمه بلقیس

مقدمه

(Arghan, 2016: 42). مفهوم حس مکان در مقیاس‌های گوناگونی مورد بحث و ارزیابی قرار می‌گیرد؛ از سطح خانه شروع شده و به مقیاس‌هایی بزرگ‌تر در حد محله منتهی می‌گردد. در این میان، می‌توان به این نکته اشاره کرد که فضاهای گردشگری و تفریحی از جمله مهم‌ترین بخش‌های شهرها و محله‌ها هستند که وجود حس مکان ساکنین و گردشگران نسبت به آن‌ها از جمله مهم‌ترین و ارزشمندترین معیارهای ارزیابی این فضاها به شمار می‌رود (Mirgholami & Ayashm, 2016: 70). علاوه بر این، حفاظت از منابع طبیعی برای انسان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه با محیط‌زیست آسیب‌پذیر امری بسیار ضروری است (Huckett, 2010: 1). حفاظت از محیط‌زیست نه تنها به‌عنوان جزء تفکیک‌ناپذیر توسعه پایدار، بلکه به‌عنوان ارزش بنیادین مورد نیاز نسل امروز و نسل‌های آینده مورد پذیرش و تأکید فراوان قرار گرفته است (Shia Ali, 2013: 56).

امروزه بسیاری از متخصصان علوم اجتماعی و اقتصادی معتقدند که برای حفاظت از منابع طبیعی باید به تقویت حس مکان و احساس تعلق به‌عنوان ابزاری مناسب برای ترغیب رفتارهای محیط‌زیست‌گرایانه پرداخت. رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در واقع پاسخ قابل مشاهده افراد نسبت به حفاظت از منابع طبیعی است. مفهوم مکان و حس مکان از مهم‌ترین موضوعات پیش رو در فضاهای شهری و روستایی بوده و چالش بسیاری از متخصصان حوزه‌های مربوطه است (Mirgholami & Ayashm, 2016: 70). حس مکان در نتیجه ادراک فرد از محیط مشتمل بر ابعاد چهارگانه شناختی، تفسیری، ارزشی و احساسی بوده که شخص را در ارتباط بیرونی با محیط قرار داده و فهم و احساس وی را آگاهانه یا ناآگاهانه با مکان پیوند داده و یکپارچه می‌سازد (Rezai, Rafiaian

* نویسنده مسئول:

دکتر مصطفی احمدوند

نشانی: یاسوج، دانشگاه یاسوج، دانشکده کشاورزی، گروه مدیریت توسعه روستایی.

تلفن: ۰۶۰۱۲۰۳۱۰۶ (۷۴) ۹۸+

پست الکترونیکی: mahmadvand@yu.ac.ir

اگر بیان تعریفی برای «مکان» دشوار باشد، بیش از آن تعریف «حس مکان» دشوار است که درجه‌ای از سردرگمی یا به‌کارگیری اشتباه در این اصطلاح وجود دارد. «حس مکان» به فرد اشاره دارد نه به مکان. برخی از نشریات «حس مکان» را در امتداد معانی مردم، تعریف می‌کنند، گرچه این تعاریف در واقع با تعریف «مکان» متفاوت نیستند. به همین دلیل، جغرافیدان آمریکایی «تان»^۱ اصطلاح «توپوفیلی»^۲ یا همان عشق به مکان را مطرح کرد. گزارش محیط‌زیست دولت استرالیا نیز حس مکان را به‌عنوان «واکنش بسیار شخصی به محیط‌زیست، اجتماعی و طبیعی» تعریف می‌کند که تجربیات فردی در زندگی روزمره را نشان می‌دهد و در سطح وسیع‌تر آن می‌تواند منعکس‌کننده درک فرد از کل منطقه، کشور یا ملت باشد (Vanclay, Higgins & Blackshaw, 2008: 7). حس مکان پدیده‌ای با ارزش‌های ساختاری، فضایی و جوی است که انسان از طریق جهت‌یابی ادراک و شناسایی به آن دست می‌یابد. به عبارتی پیوند عاطفی و ارتباط درونی میان انسان و مکان، نوع ادراک محیطی او و حس کلی انسان به مکان تعریف می‌شود که از دیدگاه جغرافی‌دانان و برنامه‌ریزان شهری منجر به پایداری محیط سکونت می‌گردد (Chen & Sekar, 2018: 268).

برای حس مکان هفت سطح وجود دارد که در ادامه به توضیح هر کدام پرداخته شده است:

بی‌تفاوتی نسبت به مکان: این سطح معمولاً در ادبیات حس مکان مورد توجه واقع نمی‌شود ولی می‌تواند در سنجش حس مکان مورد استفاده قرار گیرد.

آگاهی از قرارگیری در یک مکان: این سطح هنگامی است که فرد می‌داند که در یک مکان متمایز زندگی می‌کند و نمادهای آن مکان را تشخیص می‌دهد ولی هیچ احساسی که او را به مکان متصل کند، وجود ندارد. در این حالت فرد ممکن است، بداند که در یک مکان مستقر است؛ ولی نمی‌داند که بخشی از آن مکان است. در این سطح آگاهی از مکان فراتر از یک آدرس یا موقعیت نیست.

تعلق به مکان: در این سطح فرد نه تنها از نام و نمادهای مکان آگاه است، بلکه با مکان احساس بودن و تقدیر مشترک داشتن نیز دارد، در این حالت نمادهای مکان محترم و آنچه برای مکان رخ می‌دهد، برای فرد نیز مهم است.

دلبستگی به مکان: در این سطح فرد ارتباط عاطفی پیچیده با مکان دارد. مکان برای او معنا دارد و مکان محور فردیت است و تجارب جمعی و هویت فرد در ترکیب با معانی و نمادها به مکان شخصیت می‌دهد، در این حالت بر منحصربه‌فرد بودن مکان و تفاوت آن با دیگر مکان‌ها تأکید می‌شود.

از سویی دیگر، در عصر حاضر، بحران حس مکان در بسیاری از بافت‌های تاریخی و گردشگری امری انکارناپذیر است که بایستی به آن توجهی بیش از پیش شود چرا که در طول زمان توسط افراد ساکن و گردشگران، این مکان‌ها دستخوش تغییرات و دگرگونی‌هایی می‌شوند که نهایتاً منجر به کاهش پویایی و حیات بافت‌های تاریخی و گردشگری می‌شود.

استان کهگیلویه و بویراحمد از نقاط و مراکز مهم گردشگری ایران است که در دو بخش گردشگری زمستانی و تابستانی پذیرای تعداد زیادی از گردشگران و جهانگردان، مهمانان و شهروندان ایرانی و خارجی است (Zangi Abadi et al., 2011: 72). قرار گرفتن استان کهگیلویه و بویراحمد به‌عنوان دومین منطقه جنگلی ایران بعد از خطه شمال، نشان از توانایی‌های بالقوه طبیعت‌گردی بسیار مناسب آن دارد (Zangi Abadi et al., 2011: 67). در این میان شهرستان چرام در مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد واقع بوده و جزء پرآب‌ترین و سرسبزترین نقطه استان به‌شمار می‌رود و دارای بافت‌های تاریخی و گردشگری بسیاری است؛ از جمله باغ معروف و مشهور چشمه بلقیس، باغ عمران، چشمه کورسا، امامزاده امیر یوسف، سرکرته، باغ و آبشار المون، قلعه قدیمی، روستای تاریخی آزند و باغ‌های زیبای طسوج. این شهرستان به‌عنوان یک کانون گردشگری طبیعی در استان کهگیلویه و بویراحمد، با ظرفیت‌های متنوع، می‌تواند در بهبود توسعه استان، نقش ارزنده‌ای داشته باشد. تفرجگاه باغ چشمه بلقیس این شهرستان با موقعیت طبیعی، آب و هوای کوهستانی، چشم‌اندازهای بکر جلوه‌گری درختان متعدد و همچنین جویبارهای زیبا هر گردشگری را به مهمانی فرامی‌خواند. بر همین اساس، هدف این پژوهش بررسی حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه ساکنان و گردشگران منطقه چشمه بلقیس در شهرستان چرام بود. به‌منظور دستیابی به هدف ذکر شده پرسش‌های ذیل مطرح شدند:

۱- وضعیت مؤلفه‌های حس مکان دو گروه میزبان و گردشگر در تفرجگاه باغ چشمه بلقیس شهرستان چرام استان کهگیلویه و بویراحمد چگونه است؟

۲- وضعیت رفتار محیط‌زیست‌گرایانه دو گروه میزبان و گردشگر در تفرجگاه باغ چشمه بلقیس شهرستان چرام استان کهگیلویه و بویراحمد چگونه است؟

۳- آیا بین حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه دو گروه میزبان و گردشگر در تفرجگاه باغ چشمه بلقیس شهرستان چرام استان کهگیلویه و بویراحمد همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد؟

مروری بر ادبیات موضوع

مبانی نظری پژوهش

1. Yi - Fu Tuan

2. Topophilia

یکی شدن با اهداف مکان: در فرد شور، عشق، حمایت و از خودگذشتگی نسبت به مکان وجود دارد.

حضور در مکان: این سطح به نقش فعال فرد در اجتماع که علت آن تعهد به مکان است، توجه دارد. در مقابل تمامی سطوح قبل که مبنای نظری داشتند، این سطح از رفتارهای واقعی افراد برداشت می‌شود. فرد معمولاً این سطح را به‌طور ضمنی با سرمایه‌گذاری منابع انسانی مثل زمان، پول و ... نشان می‌دهد.

فداکاری برای مکان: این سطح بالاترین سطح حس مکان است و فرد عمیق‌ترین تعهد را نسبت به مکان دارد و فداکاری‌های زیادی در جهت گرایش‌ها، ارزش‌ها، آزادی‌ها و رفاه در موقعیت‌های مختلف از خود نشان می‌دهد. در این سطح آمادگی برای رها کردن علائق فردی و جمعی به خاطر علائق بزرگ‌تر نسبت به مکان وجود دارد (Shamai, 1991: 349-350).

بنابراین مفهوم حس مکان، ماهیت مکان را مشخص می‌کند و در مکان‌هایی یافت می‌شود که دارای ویژگی‌های مشخص و متمایز هستند (Partovi, 2008: 122) و پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط پیرامون فرد به وجود می‌آید (Falahat, 2006: 58) وجود حس مکان در فضاهای شهری و روستایی در واقع موجب شکل‌گیری رابطه‌ای خاص بین فرد و محیط می‌شود که در نتیجه نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان جذب مخاطبان و انجام فعالیت در فضا دارد؛ عاملی که حیات یا مرگ فضا وابسته به آن است (Falahat, Kamali & Shahidi, 2017: 18). مقاصد گردشگری به‌عنوان یک مکان ضمن فراهم‌آوری ارتباط میان گردشگران و محیط پیرامون، باعث ایجاد معانی و انگاره‌های گوناگونی از مکان‌های متفاوت در ذهن گردشگران می‌شود؛ این معانی و انگاره‌های ذهنی به مکان هویت داده و باعث شکل‌گیری حس مکان می‌گردد (Smith, 2015: 220). رلف در تبیین و تشریح بیشتر ارتباط بین حس مکان و پیشرفت پایدار یک مقصد گردشگری، بیان می‌دارد که در ارتباط ادراک با تجربه از یک مکان همچون مقصد گردشگری، مفهومی فراتر از خصوصیات و عناصر کالبدی از آن مکان درک شده و به نوعی پیوستگی و ارتباط ممتد با روح مکان هدف واقع می‌شود. این امر به ارتباط اساسی و جدایی‌ناپذیر مفهوم حس مکان با جنبه‌های انسانی در توصیف یک مقصد گردشگری اشاره داشته و اعلام می‌دارد آنچه یک فضا را به یک مکان (مقصد گردشگری) اعتلا می‌بخشد، آغشته شدن آن با معانی و مفاهیم عمیق است که در طول زمان گسترش و عمق پیدا می‌کند (Molaei Raddani, Sanayei & Ansari, 2018: 55-56). گردشگری با هر قصدی انجام شود، گردشگران با مکان مواجه خواهند بود. به عبارتی حس مکان نقش کلیدی در رفتار افراد نسبت به محیط ایجاد کرده که این امر ضمن آن که منشعب از تجربه‌ها، رفتارها و سازمان اجتماعی و احساسی افراد است، محرک انگیزه‌های رفتاری افراد بوده و هدفمندی رفتاری را برقرار می‌کند، لذا فرد با رفتارها و کنش‌های خود در فضا، سعی در

توجه و مراقبت بیشتر از آن خواهد داشت (Kameli & Hosseyni, 2019: 2).

صرف‌نظر از چگونگی تعریف رفتارهای حفاظت محیط‌زیستی (Larson, Stedman, Cooper, & Decker, 2015: 115)، این رفتارها را به سه دسته: زندگی حفاظتی، شهروندی محیط‌زیستی و محیط‌زیست‌گرایی اجتماعی تقسیم کرده‌اند. در بین این سه مورد، سبک زندگی محیط‌زیست‌گرایانه به رفتارهای متداول اشاره دارد که به‌طور معمول در طول روز توسط افراد در راستای حفظ محیط‌زیست انجام می‌شوند.

از مهم‌ترین تئوری‌های مربوط به درک رفتارهای نامتعارف انسان در مواجهه با محیط‌زیست، می‌توان به تئوری ارزش و باور هنجار (Stern et al., 1993)، تئوری فعال‌سازی هنجار (Schwartz, 1970)، تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده (Ajzen, 1991)، تئوری کنش معقولانه (Ajzen & Fishbein, 1975) و سایر موارد اشاره کرد (Safa, Mangeli & Ganjkanlo, 2017: 70).

امروزه از بین رفتن حس مکان در کنار سایر معضلات جامعه ماحصل دید نوسازی‌گرایانه به فضا است (Rahimi, Ansari, Bemanian & Mahdavinejad, 2020: 15). بنابراین، بیشتر فضاهای تفریحی و گردشگری موجود در شهرها و روستاها از حس مکان و هویت مشخص برخوردار نیستند (Samimi Sharemi & Partovi, 2010: 24). این بحران هویت یا به عبارت دقیق‌تر بحران هویت مکان، ناشی از نبود مکان به معنای واقعی آن است. مکانی که انسان را در ارتباط با لایه‌های دیگر وجود خویش قرار می‌دهد و این لایه‌ها به شناخت انسان از محیط پیرامون و خویشتن خود کمک می‌کنند (Kashi & Bonyadi, 2013: 44).

بنابراین، این پژوهش با هدف بررسی حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در دو گروه میزبان و گردشگر در تفرجگاه باغ چشمه بلقیس شهرستان چرام صورت پذیرفت. برای این منظور از سطوح هفت‌گانه حس مکان (بی‌تفاوتی نسبت به مکان، آگاهی از قرارگیری در یک مکان، تعلق به مکان، دلبستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان، حضور در مکان و فداکاری برای مکان) استفاده گردید.

مروری بر ادبیات تجربی موضوع

پژوهش‌های زیادی در مورد چگونگی تأثیر متقابل محیط یا فضای ساخته‌شده بر ذهنیات و رفتارهای انسان، انجام شده است. همچنین دوبران و کریمی‌نژاد (۲۰۱۴: ۸۱) نیز در تحقیقی با عنوان هویت و حس تعلق مکانی در فضاهای عمومی جدیدالاحداث شهری نتیجه گرفتند که هویت و حس تعلق مکانی با شیوه و نحوه طراحی محیطی ارتباط داشته و با ارتقاء عناصر کیفی منظر شهری چون مبلمان، هویت در فضاهای جدید تقویت می‌یابد.

از آنجایی که مکان جزئی از محیط‌زیست است؛ عباس‌زاده،

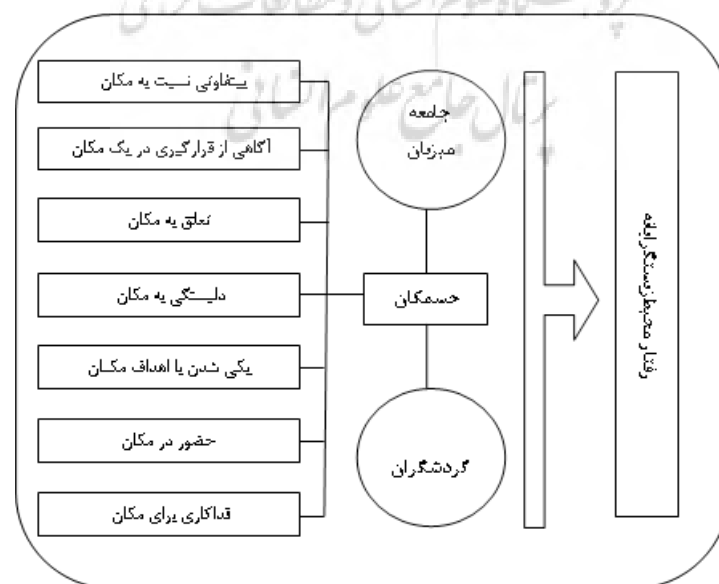
جهت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های مناسب در راستای ارتقاء حس مکان در افراد و حفاظت از منابع طبیعی ضروری به نظر می‌رسد.

بنابراین، به منظور بررسی دقیق حس مکان افراد نسبت به تفرجگاه باغ چشمه بلقیس چرام، بر اساس ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، در تحقیق حاضر از سطوح هفت‌گانه حس مکان (بی‌تفاوتی نسبت به مکان، آگاهی از قرارگیری در یک مکان، تعلق به مکان، دل‌بستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان، حضور در مکان و فداکاری برای مکان) استفاده شد (تصویر شماره ۱).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش مطالعه‌ای موردی بوده که از نظر ماهیت و هدف به ترتیب، کمی و کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها، جزء تحقیقات توصیفی قرار می‌گیرد که با فن پیمایش انجام گرفته است. از لحاظ روش‌های آماری نیز از نوع تحلیل‌های چندمتغیری است که از فنون هم‌وابسته محسوب می‌شود. جامعه آماری شامل افراد بومی روستایی ساکن در منطقه تفرجگاهی باغ چشمه بلقیس که در فاصله حدود ۳۰ کیلومتری باغ زندگی می‌کردند و گردشگرانی که در فروردین‌ماه سال ۱۳۹۵ به باغ چشمه بلقیس عزیمت داشتند. حجم نمونه میزبان بر اساس جدول بارتلت^۳ و همکاران (۲۰۰۱)، ۹۶ نفر به دست آمد. متناظر با تعداد نمونه در گروه میزبان و با هدف رعایت همسانی تعداد نمونه، ۹۶ نفر از گردشگران نیز به‌عنوان نمونه گروه گردشگران به‌صورت تصادفی انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. به عبارتی به ازای هر یک نفر نمونه میزبان، یک نفر گردشگر به‌عنوان نمونه انتخاب گردید.

3. Bartlett

تصویر ۱. چهارچوب مفهومی پژوهش. منبع: بررسی منابع و مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

شد (جدول شماره ۱). نتایج به دست آمده نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار پژوهش است.

معرفی منطقه مورد مطالعه

تصاویر شماره ۲ و ۳ موقعیت شهرستان چرام در تقسیمات سیاسی کشور را نشان می‌دهد که از شمال به جاده «چرام گچساران»، از جنوب به اراضی کشاورزی، از غرب به باغ جهاد کشاورزی (باغ عمران) و از شرق به اراضی کشاورزی و کوه‌های هم‌جوار محدود می‌شود. این باغ مساحتی در حدود ۳۸۹۶۰ مترمربع دارد که شامل فضاهایی چون چهار برج در ضلع غربی باغ، چشمه، استخر و در قسمت شرقی آن صخره‌ای بزرگ است. همچنین پوشش گیاهی این باغ شامل اکالیپتوس، سدر، آکاسیا، مجنون، بلوط، سرو و دارای درختان متنوع میوه‌ای است که با آب چشمه‌های اصلی و فرعی رسیدگی می‌شود.

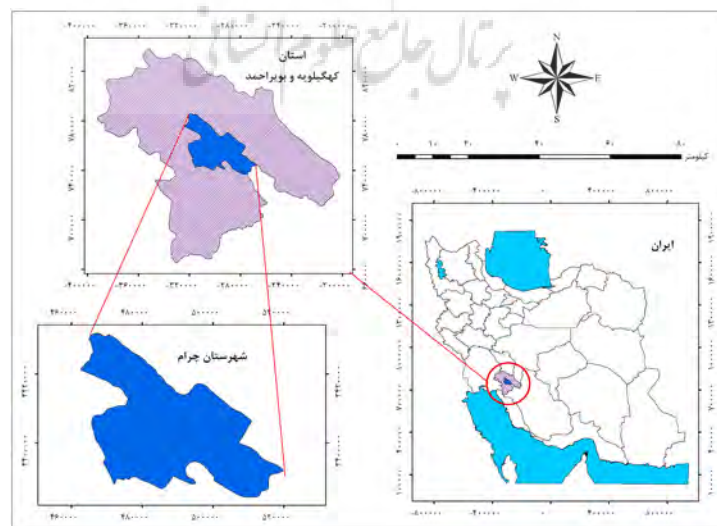
ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق ساخته بود که شامل سه قسمت ویژگی‌های فردی، ۶۸ گویه در قالب طیف لیکرت (مقادیر ۱- کاملاً مخالفم تا ۵- کاملاً موافقم) در هفت بعد حس مکان و ۱۲ گویه رفتار محیط‌زیست‌گرایانه که بر مبنای تئوری‌ها و مطالعات پیشین گردآوری شدند؛ جهت بررسی دیدگاه افراد بومی و گردشگران مورد مطالعه پیرامون رفتار محیط‌زیست‌گرایانه از باغ چشمه بلقیس شهرستان چرام مورد استفاده قرار گرفت. پرسش‌نامه تهیه‌شده در اختیار پانلی متشکل چهار متخصصان دانشگاهی با تخصص توسعه روستایی و ترویج روستایی و سه کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان کهگیلویه و بویراحمد قرار گرفت و پس از دریافت نظرات، اصلاحات لازم، انجام و اعتبار علمی آن از نظر ظاهری مورد تأیید قرار گرفت. برای بررسی پایایی ابزار پژوهش، مطالعه‌ای پیش‌آهنگ یا راهنما در خارج از جامعه آماری انجام گرفت. ضریب آلفای کرونباخ برای سطوح هفت‌گانه حس مکان محاسبه

جدول ۱. آلفای کرونباخ برای سطوح هفت‌گانه حس مکان.

ردیف	ابعاد حس مکان	ضریب آلفای کرونباخ
۱	بی‌تفاوتی نسبت به مکان	۰/۸۹
۲	آگاهی از قرارگیری در مکان	۰/۸۷
۳	فداکاری برای مکان	۰/۸۸
۴	یکی شدن با اهداف مکان	۰/۹۰
۵	حضور در مکان	۰/۸۸
۶	تعلق به مکان	۰/۸۰
۷	دلیستگی به مکان	۰/۹۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

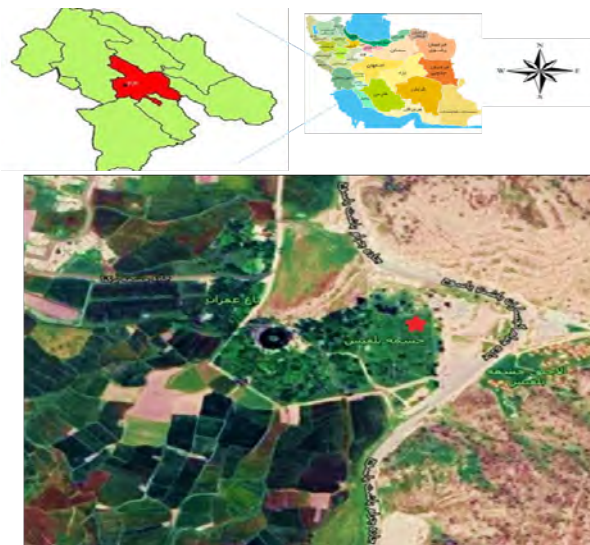
منبع: پرسشنامه تحقیق، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۲. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه در نقشه. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

تصویر ۳. نقشه موقعیت منطقه مورد مطالعه. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

یافته‌ها

الف) توصیف جمعیت شناختی روستائیان مورد مطالعه

یافته‌های حاصل از تحلیل توصیفی جامعه میزبان و گردشگران نشان داد که میانگین سن پاسخ‌گویان در دو گروه ۲۰/۲۴ سال با انحراف معیار ۱۰/۳۱ است. فزون بر آن، ۷۸ نفر (۴۰/۶ درصد) از پاسخ‌گویان را زنان و ۵۹/۴ درصد دیگر را مردان تشکیل دادند. همچنین یافته‌ها نشان داد میانگین تعداد اعضای خانواده در دو گروه میزبان و گردشگر ۵/۲ نفر است. از نظر میزان تحصیلات، سه نفر دارای تحصیلات راهنمایی، ۴۵ نفر (۲۳/۴ درصد) دارای تحصیلات در مقطع متوسطه و ۱۳۸ نفر تحصیلات عالی را گذرانده بودند. به عبارت دیگر، اکثر پاسخ‌گویان مورد مطالعه افرادی با تحصیلات دانشگاهی و از سطح دانش و بینش خوبی برخوردار بودند. همچنین نتایج نشان داد که ۹۴ نفر (۴۹ درصد) از افراد مورد مطالعه در رشته علوم انسانی و معماری، ۵۱ نفر در رشته فنی و مهندسی، ۳۳ نفر (۱۷/۲ درصد) در رشته علوم پایه، ۷ نفر در رشته کشاورزی و منابع طبیعی و ۷ نفر در رشته علوم پزشکی تحصیل کرده‌اند. همچنین ۱۲۶ نفر دارای شغل آزاد، ۴۷ نفر (۲۴/۵ درصد) شغل دولتی و ۱۷ نفر (۸/۹ درصد) شغل غیردولتی داشتند. علاوه بر آن، وضعیت گویه‌های ابعاد حس مکان و رفتار حفاظتی در **جدول شماره ۲** آورده شده است.

ب) ابعاد حس مکان در گروه‌های میزبان و گردشگران

بررسی نمره‌های هفت بعد حس مکان در دو گروه گردشگر و میزبان با توجه به مقادیر آماره Chi-Square و سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ (Sig=۰/۱۹۴) حاکی از آن است که بین دو گروه

گردشگر و میزبان تفاوت معنی‌داری در نمره کسب‌شده در هر یک از ابعاد هفت‌گانه حس مکان وجود ندارد (**جدول شماره ۳**). با این وجود نتایج جدول مذکور نشان می‌دهد در هر دو گروه میزبان و گردشگر بیش‌ترین فراوانی به بعد تعلق به مکان اختصاص دارد. به عبارت دیگر، حس تعلق به مکان در هر دو گروه نسبت به دیگر ابعاد حس مکان بیشتر مورد توجه بوده است. دو بعد «بی‌تفاوتی نسبت به مکان» و «آگاهی از قرارگیری در مکان» از نظر فراوانی در دو گروه مذکور به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم جای گرفته‌اند.

افزون بر آن، همان‌گونه که در **تصویر شماره ۳** مشاهده می‌شود، حس مکان هر دو گروه میزبان (۳/۹۳) و گردشگر (۲/۶۱) در وضعیت مطلوبی قرار دارد (دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ است). با این حال، حس مکان در جوامع میزبان بیشتر به چشم می‌خورد که شاید بتوان علت آن را در ارتباط بیشتر میزبان‌ها با باغ چشمه بلقیس جستجو کرد. همچنین، در بین ستون‌های موجود در **تصویر شماره ۴**، تنها ستون مربوط به متغیر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه گردشگرها (۷/۶۳) بالاتر از میزبان‌ها (۷/۴۸) است. به عبارتی افراد مورد مطالعه در گروه گردشگر در برخورد با طبیعت از رفتار محیط‌زیست‌گرایانه بهتری نسبت به میزبان‌ها برخوردار بوده، لیکن این تفاوت چشم‌گیر نیست. همچنین نتایج حکایت از آن دارد که میانگین رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در هر دو گروه حدود ۷/۵ است که با توجه به دامنه میانگین (۱۲-۰) چنین می‌نماید که هر دو گروه میزبان و گردشگر در شرایط مطلوبی از رفتار همسو با طبیعت و جلوگیری از صدمه به محیط‌زیست برخوردارند.

جدول ۲. میانگین رتبه‌های گویه‌های ابعاد حس مکان و رفتار حفاظتی.

میانگین رتبه‌ای	گویه	میانگین رتبه‌ای	گویه
بی تفاوتی نسبت به مکان			
۳/۳۷	فرق نگذاشتن بین مناطق برای سرمایه‌گذاری	۳/۲۲	برابر دانستن چشمه بلقیس با دیگر چشمه‌ها
۴/۴۳	بی‌احساس بودن نسبت به خشک شدن چشمه بلقیس	۳/۳۰	احساس یکسان نسبت به چشمه بلقیس با دیگر مناطق گردشگری
۴/۱۰	بی‌اهمیت دانستن شناخت مکان‌های دیدنی و گردشگری منطقه	۳/۵۴	متفاوت ندانستن چشمه بلقیس با دیگر مناطق گردشگری
۴/۲۳	بی‌تفاوت بودن به بهبود و تخریب منطقه	۳/۵۰	داشتن احساس بهتر در دیگر مناطق نسبت به چشمه بلقیس
۳/۹۸	تعصب نداشتن به منطقه	۳/۴۵	اعتقاد بر توجه کم گردشگران غیربومی به منطقه
۴/۰۵	عکس‌العمل نشان ندادن در برابر مخربان طبیعت منطقه	۴/۲۴	اهمیت ندادن به از بین رفتن طبیعت منطقه
آگاهی از قرارگیری در مکان			
۳/۶۵	پی بردن به زیبایی‌های زندگی در کنار چشمه بلقیس	۴/۲۷	احساس خوب داشتن به منطقه گردشگری چشمه بلقیس
۳/۶۰	آرام و امن‌تر دانستن منطقه نسبت به سایر مناطق	۳/۹۴	احساس متفاوت‌تر بودن منطقه نسبت به دیگر مناطق
۴/۱۹	مهم دانستن منطقه برای گردشگری استان	۳/۷۹	متفاوت دانستن منطقه نسبت به مناطق دیگر
۳/۴۷	داشتن احساسی خوب به منطقه نسبت به جاهای دیگر	۳/۴۰	منحصربه‌فرد دانستن زیبایی‌های طبیعی اطراف چشمه بلقیس
فداکاری برای مکان			
۲/۹۹	چشم‌پوشی از سایر امکانات زندگی به خاطر ماندن در منطقه	۳/۳۶	ترجیح سرمایه‌گذاری انحصاری در این منطقه
۲/۹۴	گذشتن از منافع شخصی به خاطر طبیعت زیبای منطقه	۳/۹۴	کمک به طبیعت منطقه در صورت تهدید و وقوع خطرات
۳/۲۲	ترجیح حفظ منطقه گردشگری بر علائق و خواسته‌های خود	۳/۶۴	ارائه کمک‌های مادی و معنوی شخصی جهت پایداری این منطقه گردشگری
۴/۱۸	اجازه ندادن به دیگران برای آسیب رساندن به طبیعت چشمه بلقیس	۳/۵۲	اختصاص بخشی از وقت خود برای حفاظت از چشمه بلقیس
۳/۷۸	داشتن حس تعصب خاص به منطقه		
یکی شدن با اهداف مکان			
۳/۷۹	کوشا بودن در حفظ منطقه جهت بقاء زندگی	۳/۰۹	وابسته بودن به این منطقه و نداشتن تمایل به مهاجرت از آن
۳/۶۸	نقش داشتن در بهتر شدن منطقه	۳/۱۵	عدم تمایل به نقل مکان از منطقه به علت طبیعت آن
۳/۶۴	روی آوردن افراد برای سرمایه‌گذاری در این منطقه به دلیل موقعیت آن	۳/۷۰	باور به نیازمند بودن منطقه گردشگری به حمایت افراد
۳/۹۱	جذب کردن گردشگران داخلی و خارجی به این منطقه	۳/۵۷	هویتی دانستن چشمه بلقیس
۳/۴۹	کاهش مهاجرت افراد بومی و افزایش مهاجرت افراد غیربومی به این منطقه	۳/۵۱	احساس وابستگی به منطقه
حضور در مکان			
۳/۹۵	توصیه منطقه به آشنایان خود برای گذراندن اوقات فراغت	۴/۰۹	وظیفه شخصی دانستن حفظ منطقه
۳/۱۰	بهتر دانستن خدمات رفاهی این منطقه نسبت به دیگر مناطق	۳/۸۵	تلقی روزهای اقامت جزء بهترین روزهای زندگی
۳/۷۸	تلقی چشمه بلقیس به‌عنوان یکی از مکان‌های مناسب برای برگزاری همایش‌ها و جلسات فرهنگی	۳/۸۶	بهترین مکان دانستن منطقه برای انجام کارهای آرامش‌بخش
۳/۲۴	مناسب‌تر دانستن هزینه خدمات رفاهی در این منطقه نسبت به مناطق دیگر	۳/۴۲	باور به انتخاب اول چشمه بلقیس برای گردش
		۴/۰۹	تلاش برای حفظ منطقه به علت علاقه‌مند بودن به آن

* دامنه مقادیر میانگین برای ابعاد حس مکان از ۱ (کاملاً موافقم) تا ۵ (کاملاً مخالفم) است.

ادامه جدول ۲. میانگین رتبه‌های گویه‌های ابعاد حس مکان و رفتار حفاظتی.

میانگین رتبه‌ای	گویه	میانگین رتبه‌ای	گویه	
تعلق به مکان				
۳/۳۴	احساس شادمانی نکردن به خاطر بودن در منطقه‌ای غیر از چشمه بلقیس	۳/۵۵	منحصر دانستن احساس خوب از چشمه بلقیس نسبت به جاهای دیگر	
۳/۹۷	دوری از این منطقه دلیل بخش از دلتنگی‌های زندگی	۳/۹۴	خوشحال بودن از انتخاب این منطقه برای گردش	
۳/۲۰	بهترین لحظات زندگی دانستن از بودن در این منطقه	۳/۵۸	نداشتن احساس خوب نسبت به چشمه بلقیس	
۳/۲۵	ترجیح زندگی کردن در این منطقه به جاهای دیگر	۳/۴۴	محسوب کردن این منطقه به‌عنوان جزئی از وجود خود	
۳/۴۳	بهترین مکان دانستن منطقه برای تجدید روحیه	۳/۷۳	لذت بردن از زندگی کردن در این منطقه	
۳/۵۳	لذت‌بخش‌تر دانستن زندگی در این منطقه	۳/۳۰	زندگی کردن برای مدتی در این منطقه	
		۳/۵۴	باعث دانستن منطقه در ایجاد روحیه‌ای شاد	
دلبستگی به مکان				
۳/۲۳	احساس سختی و دشواری به خاطر دوری از منطقه	۳/۹۵	احساس زنده بودن با حضور در منطقه	
۳/۵۲	برابر دانستن کوتاهی در انجام وظیفه نسبت به این مکان با کوتاهی در زندگی شخصی	۳/۶۲	خاطره‌انگیز دانستن چشمه بلقیس	
		۳/۱۰	برابر دانستن دوری از این مکان با دوری از خانواده	
۴/۰۵	احساس خرسندی از آمدن برای تفریح به این مکان	۳/۲۱	همانند دانستن احساس به چشمه بلقیس با علاقه به خانواده	
فراوانی		فراوانی		
بله	خیر	بله	خیر	
رفتار حفاظتی				
۱۳۸	۵۴	۹	۱۸۳	سفر به مناطقی با ظاهری تمیز و مرتب
۱۲۴	۶۸	۷	۱۸۵	سعی در آسیب نرساندن به طبیعت در مسافرت و گردش
۱۲۴	۶۸	۱۴	۱۷۸	جمع‌آوری زباله‌های شخصی حین مسافرت و پیش از ترک محل
۱۶۶	۲۶	۳۲	۱۶۰	جمع‌آوری زباله‌های تولیدشده توسط دیگران به سطل زباله
۶۷	۱۲۵	۴۹	۱۴۳	به همراه داشتن کیسه زباله در مسافرت و گردش
۱۰	۱۸۲	۱۱۲	۸۰	قرار دادن وسایل و زیرانداز مسافرتی روی چمن و سبزه‌ها

* دامنه مقادیر میانگین برای ابعاد حس مکان از ۱ (کاملاً موافقم) تا ۵ (کاملاً مخالفم) است.

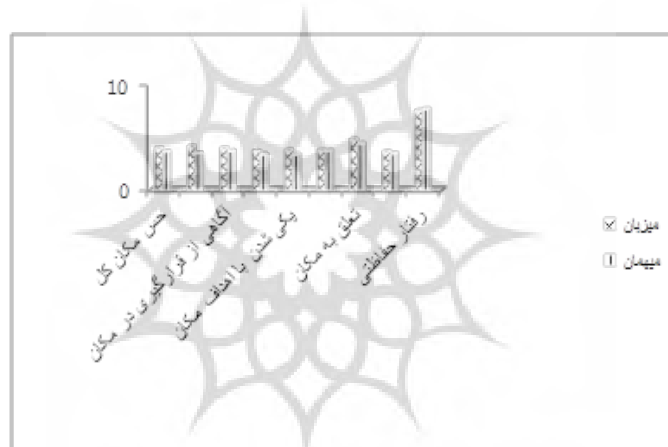
جدول ۳. جدول توافقی برای ابعاد حس مکان بین دو گروه میزبان و میهمان.

میهمان		میزبان		ابعاد حس مکان
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۱۷	۱۷/۷	۱۹	۱۹/۸	بی تفاوتی نسبت به مکان
۱۱	۱۱/۵	۷	۷/۳	آگاهی از قرارگیری در مکان
۲	۲/۱	۱	۱	فداکاری برای مکان
۳	۳/۱	۱	۱	یکی شدن با اهداف مکان
۵	۵/۲	۰	۰	حضور در مکان
۵۶	۵۸/۳	۶۷	۶۹/۸	تعلق به مکان
۲	۲/۱	۱	۱	دل بستگی به مکان
۹۶	۱۰۰	۹۶	۱۰۰	جمع کل

Chi-Square = ۰/۱۹۴   Sig. = ۸/۶۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۴. مقایسه افراد مورد مطالعه بر اساس متغیرهای اصلی پژوهش. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

ج) تحلیل خوشه‌ای افراد مورد مطالعه

خوشه دوم عمدتاً میان سال بودند. با این حال تفاوت معناداری در بین دو خوشه از نظر سه ویژگی رفتار محیط‌زیست‌گرایانه، حس مکان و تعداد اعضای خانوار وجود ندارد و به عبارتی افراد درون دو خوشه از نظر ویژگی‌های ذکر شده در یک سطح قرار داشتند.

به منظور مقایسه هفت بعد حس مکان و متغیر سن از دیدگاه افراد پاسخ‌گو از آزمون t-test مستقل استفاده شد. یافته‌های حاصل از پژوهش در جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که تنها تفاوت در میزان سن پاسخ‌گویان هر دو خوشه معنادار نشده (۰/۱۴) در صورتی که هفت بعد حس مکان برای افراد دو خوشه معنادار شده است. به عبارت دیگر، میانگین سن در هر دو گروه حدود ۳۰ سال است. با این حال تفاوت معناداری بین دیدگاه افراد پاسخ‌گو از نظر هفت بعد حس مکان در دو گروه وجود دارد در تمام هفت بعد مذکور افراد خوشه ۲ از میانگین بالاتری برخوردار بودند. این حاکی از آن است که این گروه از افراد از حس مکان قوی‌تری در برخورد با طبیعت برخوردارند.

با توجه به اینکه میانگین ابعاد حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در دو گروه میزبان و گردشگر تقریباً شبیه هم بود. لذا به منظور تفکیک و گروه‌بندی افراد مورد مطالعه از تحلیل خوشه‌ای به روش K-mean استفاده شد. تحلیل خوشه‌ای روشی است که برای گروه‌بندی به کار برده می‌شود و در این گروه‌بندی موضوع یا موارد درون یک گروه شباهت بسیاری با همدیگر داشته و از درون همگن هستند، ولی تفاوت بسیاری با گروه‌های دیگر دارند. در این پژوهش افراد مورد مطالعه بر اساس حس مکان، رفتار محیط‌زیست‌گرایانه، تعداد اعضای خانوار و سن خوشه‌بندی شدند. دو خوشه (گروه) از افراد از نظر متغیرهای مذکور با استفاده از تحلیل خوشه‌ای شناسایی شدند (جدول شماره ۴). افراد درون دو خوشه از نظر متغیر سن تفاوت معناداری با یکدیگر دارند (Sig=۰/۰۰۰۱). افراد درون خوشه اول اکثراً جوان و افراد در

جدول ۴. میانگین و سطح معناداری متغیرها در افراد مورد مطالعه.

سطح معناداری	شماره خوشه		متغیرها
	خوشه ۲	خوشه ۱	
۰/۰۰۰۱	۵۳	۲۸	سن
۰/۵۵۳	۴	۵	تعداد اعضای خانوار
۰/۲۲۹	۸/۰۸	۷/۵۰	رفتار محیط‌زیست‌گرایانه
۰/۷۶۸	۳/۸۳	۳/۷۸	حس مکان

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۵. مقایسه متغیرهای اصلی پژوهش.

سطح معنی‌داری	آماره t	خوشه ۲		خوشه ۱		
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۰۲	-۳/۱۴	۱۰/۳۵	۴۷/۲۶	۸/۲۸	۴۲/۸۸	بی تفاوتی به مکان
۰/۰۰۰۱	-۸/۸۲	۴/۹۳	۳۳/۲۸	۵/۶۵	۲۶/۵۱	آگاهی از قرارگیری در مکان
۰/۰۰۰۱	-۱۰/۷۹	۴/۹۹	۳۵/۲۶	۶/۲۵	۲۶/۴۹	فداکاری برای مکان
۰/۰۰۰۱	-۱۱/۵۵	۵/۷۶	۴۰/۰۵	۷/۱۱	۲۹/۳۱	یکی شدن با اهداف مکان
۰/۰۰۰۱	-۱۱/۱۲	۴/۸۹	۴۱/۱۹	۷/۴۷	۳۱/۲۵	حضور در مکان
۰/۰۰۰۱	-۱۲/۹۵	۸/۶	۵۲/۲۶	۷/۶۵	۳۶/۷۰	تعلق به مکان
۰/۰۰۰۱	-۱۱/۷۹	۴/۵۳	۲۸/۲۱	۵/۲۷	۱۹/۸۳	دلبستگی به مکان
۰/۱۴	-۱/۴۶	۱۱/۱۶	۳۱/۱۹	۸/۹۴	۲۸/۹۴	سن

*دامنه میانگین‌ها بین ۱ تا ۵ است.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

طبیعت ارزش قائل‌اند و در برابر نسل‌های آتی احساس مسئولیت می‌کنند.

د) مقایسه رفتار محیط‌زیست‌گرایانه و حس مکان در دو گروه میزبان و گردشگر

۵) همبستگی بین متغیرهای اصلی پژوهش

رابطه بین حس مکان با سه متغیر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه، سن و تعداد افراد خانوار در دو گروه میزبان و گردشگر با استفاده از ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون بررسی و نتایج آن در جدول شماره ۷ آمده است. همان‌گونه که در این جدول مشخص است بین متغیر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه ($r=0/008$)، با حس مکان در دو گروه مورد مطالعه همبستگی وجود ندارد. بین سن ($r=0/090$) و حس مکان همبستگی معناداری وجود ندارد. همچنین بین تعداد افراد خانوار ($r=0/027$) با حس مکان در دو گروه مورد مطالعه همبستگی وجود ندارد. بنابراین، با توجه به نقش حس مکان در تعیین رفتار انسانی در قبال طبیعت، می‌توان یکی از الزامات اولیه در جهت حفاظت از طبیعت به‌ویژه مناطق گردشگری را در تقویت و بهبود حس مکان در بین آحاد جامعه جستجو کرد.

به منظور بررسی وضعیت دو متغیر حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در بین دو گروه مستقل میزبان و گردشگر از تحلیل و مقایسه میانگین نظرات به‌صورت آزمون t-test بهره گرفته شد. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۶ آمده است. یافته‌ها حاکی از این است که تفاوت معناداری در بین دو گروه در خصوص متغیر حس مکان به چشم می‌خورد ($0/001/Sig=>$). به بیان دیگر، می‌توان ادعان داشت وضعیت دو گروه از نظر متغیر حس مکان متفاوت است. این در حالی است که بین این دو گروه تفاوت معنی‌داری از لحاظ رفتار محیط‌زیست‌گرایانه دیده نمی‌شود. به عبارتی دو گروه در برخورد با طبیعت رفتار مشابهی را از خود بروز می‌دهند. به بیان دیگر، هر دو گروه دارای درک مشابهی از رابطه خود با محیط‌زیست بوده و از رفتار زیست‌محیطی مناسبی در برخورد با طبیعت برخوردارند. در واقع نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که افراد مورد مطالعه برای

جدول ۶. مقایسه حس مکان و رفتار محیط‌زیست‌گرایانه در جامعه میزبان و گردشگران.

متغیر	گردشگر		میزبان		آماره t	سطح معناداری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
حس مکان	۳/۶۱	۰/۶۵	۳/۹۳	۰/۶۵	۳/۳۱	۰/۰۰۱
رفتار محیط‌زیست‌گرایانه	۷/۶۳	۱/۷۳	۷/۴۸	۱/۵۵	-۰/۶۱۳	۰/۵۴۱

* دامنه میانگین برای حس مکان بین ۱ تا ۵ و برای رفتار محیط‌زیست‌گرایانه بین ۰ تا ۱۲ است.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

جدول ۷. ماتریس همبستگی بین متغیرهای اصلی پژوهش.

تعداد افراد خانوار	سن	رفتار محیط‌زیست‌گرایانه	حس مکان
حس مکان	۱		
رفتار محیط‌زیست‌گرایانه	۰/۰۰۸	۱	
سن	۰/۰۹۰	-۰/۱۱۰	۱
تعداد افراد خانوار	-۰/۱۹۹	-۰/۱۱۳	۰/۰۲۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

بحث و نتیجه‌گیری

حس مکان حاصل ارتباط درونی انسان، تصورات ذهنی و ویژگی‌های محیطی اوست (Falahat, 2006: 63). مطالعات نشان می‌دهد که درک روابط انسان و مکان مستلزم تجسم کردن زمینه‌هایی فیزیکی و اجتماعی- فرهنگی است و مکان جایی است که احساسات می‌تواند ابراز شود و این احساس با برقراری پیوند بین انسان و مکان، زمینه‌ای برای تفاوت، جهت‌یابی و درک فضایی پدید می‌آورد. حس مکان دارای دو بعد است؛ یکی ریشه در باورها و اعمال فرهنگی دارد و فرد را با مکان ارتباط می‌دهد که شامل عناصر غیر فیزیکی و دارای کیفیت ذهنی است، دیگری متأثر از زمینه‌هایی بیرونی و کالبدی است که بیشتر بر جنبه‌های فیزیکی تأکید دارد (Negin Taji, 2011: 29). با توجه به اینکه حس مکان حلقه ارتباط بین انسان و محیط است. بنابراین، بررسی حس مکان در افراد و ارتباط آن با رفتار محیط‌زیست‌گرایانه مهم است.

در خصوص حس مکان یافته‌های پژوهش نشان داد، بعد «بی‌تفاوتی نسبت به مکان» برای میزبان بیشتر از میهمان (گردشگران) بوده است. این نتیجه برمی‌گردد به اینکه بعد «تعلق به مکان» در بین تمام ابعاد حس مکان بیشترین سهم را داشته و برای میزبان بیشتر بوده است. دور از انتظار نیست زمانی که میزبان به محل زندگی خود احساس تعلق داشته باشد نسبت به

آن بی‌تفاوت نخواهد بود. نمره کسب‌شده بعد «حضور در مکان» برای گروه میزبان صفر بود. همان‌طور که در مبانی نظری مطرح شد؛ حضور در مکان یعنی فرد در مکان مدنظر سرمایه‌گذاری منابع انسانی مثل زمان، پول و... داشته باشد. اما نتیجه نشان می‌دهد افراد میزبان نسبت به میهمان یعنی همان گردشگران سرمایه‌گذاری کمتری را در محل دارند که با توجه به تعریف بیان شده نتیجه کاملاً صحیح است. از آنجایی که وجه مشترک تعاریف «فداکاری برای مکان»، «یکی شدن با اهداف مکان» و «دلبستگی به مکان» برمی‌گردد به عشق و عواطف فرد نسبت به مکان، نمره کسب‌شده این ابعاد برای گروه میهمان بیشتر بوده است. از سویی دیگر، انتخاب مکان تولد از قوانین جبر پیروی می‌کند و خارج از اختیار فرد است اما انتخاب مقصد جهت تفریح در قوه اختیار فرد است؛ لذا بدیهی است که مقادیر این ابعاد برای گردشگران نسبت به میزبان بیشتر باشد. همان‌طور که در قبل بیان شده است؛ «آگاهی از قرارگیری در یک مکان» سطحی از آگاهی فرد است نسبت به اینکه در یک مکان متمایز زندگی می‌کند و نمادهای آن مکان را تشخیص می‌دهد؛ افرادی که وارد اماکن گردشگری می‌شوند از قبل اطلاعاتی در خصوص بناها و مناظر دیدنی کسب می‌کنند؛ همین امر باعث بالاتر بودن نمره کسب‌شده این بعد از حس مکان برای گروه میهمان نسبت به میزبان شده است. همچنین در پژوهش حاضر نتایج نشان داد که میانگین حس مکان در گروه میزبان برابر ۳/۹۳ با انحراف

معیار $0/65$ است و این میانگین برای گروه گردشگر برابر $3/61$ با انحراف معیار $0/65$ است. به عبارتی هر دو گروه از نظر حس مکان در وضعیت خوبی برخوردارند. این یافته همسو با یافته‌های میرمحمدتبار و همکاران (۲۰۱۸) و احمدیان و حقیقتیان (۲۰۱۶) است.

نتایج نشان داد میانگین رفتار محیط‌زیست‌گرایانه افراد در پژوهش حاضر، بالاتر از حد متوسط است. این یافته همسو با نتایج پژوهش محمدی، محمدزاده و یزدان‌پناه (۲۰۱۶) است که رفتار باغداران نسبت به حفاظت از آب را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند.

نتایج به‌دست‌آمده از همبستگی بین متغیر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه و حس مکان نشان‌دهنده آن است که بین این دو متغیر در جوامع مورد مطالعه رابطه معناداری وجود ندارد. این یافته مغایر با نتایج مولندور^۴ و همکاران (۲۰۱۵) است که نشان دادند حس مکان تأثیر قابل‌توجهی بر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه کشاورزان دارد. طبق نتایج تحقیق اوجاقلو (۲۰۱۵) افراد در سنین میانی (۳۰-۴۰) ترجیح می‌دهند مکان زندگی خود را تغییر دهند و در سنین خارج از این بازه تمایل بیشتری به حضور دائم در محل دارند. از آنجایی که در پژوهش حاضر، میانگین سن پاسخ‌گویان در دو گروه $30/24$ است؛ لذا یکی از دلایل عدم همبستگی بین سن و حس مکان می‌تواند این باشد. همچنین بین تعداد افراد خانوار ($r=0/027$) با حس مکان در دو گروه مورد مطالعه رابطه معناداری وجود نداشت. این یافته از پژوهش همسو با نتایج حیدری، مطلبی و مرادیان (۲۰۱۹) است که بیان کردند تعداد اعضای خانواده تأثیری بر میزان دلبستگی آن‌ها به خانه، محله و شهر محل سکونتشان ندارد.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

References

- Abbaszadeh, M., Banifateme, H., Alizadeh Aghdam, M., & Alavi, L. (2016). [Study of Intervening Effect of Environmental Responsible Attitude on the Relationship of between Place Attachment and Environmental Responsible Behavior (Persian)]. *Journal of Applied Sociology*, 27(2), 61-80.
- Abede Sarvestani, A. (2015). [Place Attachment, Environmental Attitude and Behavior among Visitors of Forest Parks (Persian)]. *Environmental Researches*, 5(9), 35-46.
- Ahmadian, D., & Haghghatian, M. (2016). [Sociological Analysis of Role of Cultural Factors on Urban Environmental Behaviors Studied by Citizens of Kermanshah City (Persian)]. *Journal of Urban Sociological Studies*, 6(18), 51-76.
- Akhoondnejad, A., & Daz, B. S. (2018). [The Pro-environmental Behavior of Nature -Based Tourists the Case of Alagol's International Lagoon (Persian)]. *Journal of Tourism Management Studies*, 12(40), 155-170.
- Ajzen, I. (1991). *The Theory of Planned Behavior*. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1975). *Belief attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Bartlett, J. E., Kotrlík, J. W. & Higgins, C. C. (2001). *Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research (Persian)*. *Learning and Performance Journal*, 19, 43-50.
- Chen, R. B., & Sekar, A. (2018). Investigating the impact of Sense of Place on site visit frequency with non-motorized travel modes. *Journal of transport geography*, 66, 268-282.
- Daviran, S., & Kariminezhad, M. (2014). [Urban identity and sense of place in new public spaces (Nahjolbalagheh Park in Tehran city) (Persian)]. *Journal of Hoviatshahri*, 8(18), 81-92.
- Falahat, M. (2006). [The concept of sense of place and its shaping factors (Persian)]. *Journal of HONAR-HA-YE-ZIBA*, 26, 57-66.
- Falahat, M., Kamali, L., & Shahidi, S. (2017). [The Role of the "Sense of Place" Concept in Improving Architectural Conservation Quality (Persian)]. *Journal of BAGH-E NAZAR*, 14(46), 15-22.
- Heydari, A. A., Matlabi, G., & Moradian, S. (2019). [Investigation of place attachment to three scales of home, neighborhood and city, (Case study: Shiraz city) (Persian)]. *Journal of HONAR-HA-YE-ZIBA MEMARI-VA-SHAHRSAZI*, 23(3), 95-106.
- Huckett, S. P. (2010). A Comparative study to identify factors affecting adoption of soil and water conservation practices among smallhold farmers in the Njoro River Watershed of Kenya.
- Kameli, M., & Hosseini, S. B. (2019). [Modeling the structural relationship of environmental discipline, sense of belonging and attachment to place with the level of security (Persian)]. *Journal of shahre imen*, 2(5), 1-12.
- Kashi, H., & Bonyadi, N. (2013). [Stating the Model of Identity of Place-Sense of Place and Surveying its Constituents* Case Study: Pedestrian Passage of Shahre Rey (Persian)]. *Journal of HONAR-HA-YE-ZIBA MEMARI-VA-SHAHRSAZI*, 18(3), 43-52.
- Larson, L. R., Stedman, R. C., Cooper, C. B., & Decker, D. J. (2015). Understanding the multi-dimensional structure of pro-environmental behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 43, 112-124.
- Mir Mohamad Tabar, A., Khorasani, M., Noghani, M., & Seylarian Tosi, A. (2018). [The Effect of Social learning on Environmental Destructive Behaviors in Farmers with Emphasis on the Role of Extension Training (Persian)]. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 10(4), 69-78.
- Mirgholami, M., Ayashm, M. (2016). [A conceptual model to evaluate the sense of place using four factors of perceptual, physical, social and functional (the Case study of Imam Street in Urmia, Iran) (Persian)]. *Journal of Urban Studies*, 5(19), 69- 80.
- Mohamadi, Z., Mohamadzadeh, S., & Yazdanpanah, M. (2016). [Assessing the Factors Affecting Orchardmen Intentions and Behavior for Water Conservation of Dashtestan County, a Theory Test of Planned Behavior (Persian)]. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 8(4), 75- 89.
- Molaei Raddani, A. R., Sanayei, A., & Ansari, A. (2018). [Recognizing and Measurement of Effective Driver Key Factors on Tourism Destination's Sense of Place - Case Study: the City of Isfahan (Persian)]. *Journal of Tourism Planning and Development*, 7(26), 52-67.
- Mullendore, N. D., Ulrich-Schad, J. D., & Prokopy, L. S. (2015). [US Farmers' Sense of Place and Its Relation to Conservation Behavior (Persian)]. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 140, 67-75.
- Negin Taji, S. (2011). [Investigating the Role of Physical Factors in Forming the Concept of Place (Persian)]. *Journal of Perspective*, 13, 24-29.
- Ojaghlo, M. (2015). [A Survey of Reat of the Impact of Age and Education on the Level of Sense of Spatial Dependency Case Study: Narmak Neighborhood Squares of Tehran (Persian)]. *First Annual Conference on Architectural, Urban Development and Urbanization Management Researches*, Yazd.
- Partovi, P. (2008). [Place Phenomenology (Persian)]. *Academy of Arts of the Islamic Republic of Iran*, Tehran, Iran.
- Rahimi, R., Ansari, M., Bemanian, M., & Mahdaveinejad, M. (2020). [Evaluation of the effect of physical components on place attachment in communal spaces of selected residential complexes in Tehran (Persian)]. *Journal of BAGH-E NAZAR*, 17(83), 15-30.
- Reisi, A. A., Bizhani, M., & Chizari, M. (2018). [The Role of Environmental Emotions on Sustainable Behavior in Protecting Groundwater Resources and the Environment (Persian)]. *Journal of Agricultural and Cultivation Sciences*, 1(23), 22-31.
- Rezai, S., Rafiaian, M., & Arghan, A. (2016). [Evaluating of the affected of Citizenship from the Sense of Place with emphasis on Component it semantic in the New Pardis City (Persian)]. *Journal of Urban Management*, 44, 41-64.
- Safa, L., Mangeli, N., & Ganjkanlo, M. M. (2017). [Affecting factor on villagers' pro-environmental behavior in Khodaban-

deh County based on theory of planned behavior (Persian)]. *Journal of Environment Education and Sustainable Development*, 6(2), 69-81.

Samimi Sharemi, A., & Partovi, P. (2010). Study and assessment of sense of place in organic and planned neighborhoods Case study: Saghari Sazan neighborhoods and Gilan Boulevard in Rasht (Persian). *Journal of Architecture and Urban Planning*, 2, 3, 23-40.

Schwartz, S. H. (1970). Elicitation of moral obligation and self-sacrificing behavior: An experimental study of volunteering to be a bone marrow donor. *Journal of Personality and Social Psychology*, 15, 283-293.

Shamai, S. (1991). Sense of place: an empirical measurement. *Geoforum*, 22 (3), 347- 358.

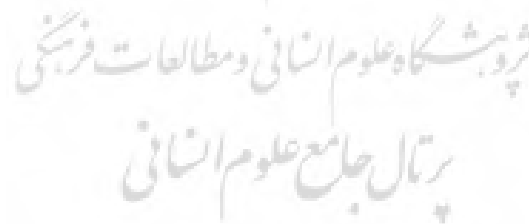
Shia Ali, A. (2013). [The environment's ethic with an outlook to Fariqain's Hadith (Persian)]. *Journal of Motaleat- e- Taghribi Mazaheb- e- Eslami*, 8(31), 50-59.

Smith, S. (2015). A sense of place: place, culture and tourism. *Tourism Recreation Research*, 40, 2, 220-233.

Stren, P. C., Dietz, T. & Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental Concern. *Journal of Environment and Behavior*. 25: 322-348.

Vanclay, F. M., Higgins, M., & Blackshaw, A. (2008). Making sense of place. National Museum of Australia Press

Zangi Abadi, A., Mousavi, S. A., & Kholghipoor, Kh. (2011). An analysis of the role of nature tourism in attracting tourists (Case study: Sisakht region of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad province) (Persian). *Journal of Geography and Planning*, 15, 34, 67-97.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی